

KÜLÖNFÉLÉK.

Felhívás a székelyudvarhelyi templomra való adakozásra. Itt közöljük a felhívást és ajánlatot, melyek beszélnek az ügyért, melynek érdekében kibocsáttattak, s melyeknek hogy minél nagyobb eredménye legyen, azt mi is óhajtjuk.

„A XVI-ik százévi reformatio betetőzéseként megalakult unitárius egyháznak Székelyudvarhelyen, a székelység ez egyik kiváló központján mindig voltak hívei. Ma már 500-at meghaladó számmal eléggé népes gyülekezetet alkotnak. Mégis — bár ez régi vágyunk — ma sínesen templomunk, a hol Istenünket hitünk szerint imádkozhatók, holott minden vallásfelekezetnek első dolga, mihelyt valamely helyen számbelileg annyira gyarapodott, hogy az Isten imádsására híveinek hitükben megtartására templomot emeljen. De a ki ismeri a mi sok küzdelmet kiállott egyházunk történelmét; a ki ismeri erő- és segélyforrásaink vékony erü esaternáit, a melynél fogva anyagi téren egyetlen hazai vallásfelekezettel nem vehetjük fel a versenyt: az nem fog csudálkozni, hogy mindeddig nem építhettünk Székelyudvarhelyt unitárius templomot.

Igaz, hogy az áldozatkészség egyházi főhatóságunk támogatásával már régóta gyűjtögeti a filléreket, sőt nagynevü jóltevőink is vannak, kik nagyobb adománynyal járultak e szent czél megvalósításához. Azonban — sajnos — mégis távol vagyunk attól az összszegtől, melyet a Pákei Lajos kolozsvári építész-mérnök úr által készített tervzet költségvetése előir és megkíván, annál is inkább, mert a korábban begyűlt alapból mintegy 30.000 koronát telekvásárlásra kellett fordítanunk. Minthogy pedig a templom fölépítése immár elodázhatatlan szükség s a további halasztás nagy erkölcsi kárral járna: egyházközségünk keblü tanácsa határozatából templom-építési költségünk hiányzó összegének előteremtése czéljából Istenben vetett bizalommal az emberbaráti szeretethez fordulunk.

A midőn tehát ezen felhívást és gyűjtő-ívet kibocsátjuk, első sorban unitárius vallásfelekezetünk híveitől, sokszor kipróbált és soha eserben nem hagyott áldozatkészségétől kérünk támogatást.

De hittel és jó reménységgel kérünk felekezeti különbség nélkül a közművelődési ügyektől soha el nem zárkózott magyar társadalomtól, a mely különösen a mai nehéz székely viszonyok között ismeri a templom jelentőségét.

Legyen kegyes ki-ki lelke sugallata és tehetségéhez mérten meghozni áldozatát, hogy Székelyudvarhelyen Isten dicsőségére, a közművelődés hasznára s a városnak diszére egy templommal minél előbb több legyen.

Kérjük a szíves gyűjtőket, hogy a gyűjtő-íveket, a gyűjtött összeggel — esetleg ennek hiányában is — legkésőbb június 1-ig *Deák Lajos* gondnok ezimére Székelyudvarhelyre beküldeni kegyeskedjenek.

Minden adományt a „Keresztény Magvető“ „Aranykönyv“-ében nyugtázni fogunk.

Székelyudvarhelyt, 1903. január hó.

Deák Lajos,
gondnok.

Barabás András,
egyházközség pénztárnoka.

Vári Albert,
lelkész.

E felhívást a legmelegebben figyelmébe ajánljuk a magunk részéről is mindazoknak, a kiknek a kezéhez jut. Egy unitárius templom építését Székelyudvarhelyt nemcsak ottani hiveink lelki szüksége igényli, de érdekében áll egész egyházunknak, a melynek megalapítása óta Udvarhelyvármegye volt egyik legerősebb bástyája s ma is itt vannak vallásunknak legszámosabb követői. Valóban, szinte szemrehányást tehetnénk magunknak, hogy a Székelyföld ez egykori anyaszékének s most is központi vármegyéjének székhelyén nincs templomunk. Különben nem is csak most ébredtünk fel erre a gondolatra. Nagy ideje, hogy lelkünket ez a szükségérzet nyomja és terheli. Évekkel ezelőtt mi magunk kezdeményeztünk volt egy gyűjtést a templomépítésre. S ha csak egy falusi kis község templomáról lenne szó, eddig a cél el is értük volna. De városi jellegénél fogva szintugy mint más egyházak ottani szép templomai mellett az általunk Székelyudvarhelyt építendő templom is több műizlést és így nagyobb költséget igényel. Ezért ismételten figyelmébe ajánljuk e felhívást egyházunk minden vallásunkat szerető tagjainak. S nem kételkedünk benne, hogy más egyházak tagjai közül is sokan lesznek, a kik szíves adományaikkal megörvendeztetnek és segítségünkre jönnek, hogy a már készen levő terv szerint mielőbb felépíthessük Székelyudvarhelyt templomunkat.

Kolozsvárt és Budapesten, 1903. január hóban.

Daniél Gábor, főgondnok, *Br. Petrichevich-Horváth Kálmán,* főgondnok, *Ferencz József,* unitárius püspök.

Az 1848: XX. t. cz. 3. §. végrehajtására nézve a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ ezeket írja: Lényeges kérdés az, hogy a dotációt tőke, vagy járadék, illetőleg évi segély alakjában kívánja-e egyházunk? Jobbnak tartom az évi segélybe foglalt dotációt, mert 1. a szükséghez képest fokozható; 2. mert útját állja a róm. kath. egyház használatában levő roppant státus vagyon felekezetivé tételének; 3. mert az államellenes nemzetiségi egyházak ellen fennálló jogos bizalmatlanság folytán kevésbé érezzük ez uton a Paritáts-Stockprügel csapását; 4. mert ettől eltekintve is alkalmasabb autonomiánk szélesebb körű védelmére.

A dotáció nagyságára nézve milyen álláspontra helyezkedjünk: abszolút dotációt kívánjunk-e, vagy a róm. kath. egyház állami eredetű vagyónának a lélekszám arányában eső részét? Az előbbit és nem az utóbbit. Nem pedig azért 1. mert a róm. kath. egyház szükségletein felüli vagyont élvez, és mi nem helyeselhetjük ezt azzal, hogy hasonló arányos részt kérünk; 2. mert nem kívánhatunk annyi állami befolyást bebocsátani egyházunkba, mint van a róm. katolikusban; 3. mert az arányszerintű dotáció kellemetlen revízió tárgya is lehet; 4. mert a szükséglet feletti vagyon demoralizáló; 5. mert az állam ugyanis képtelen volna ennyit adni.

Az angol unitáriusok theol. akadémiáján *Upton*, ki huszonhat éven keresztül töltötte be azt a tanszéket, melyet előtte Dr. Martineau foglalt el, ez év végén túl nem fog rendes tanárságot folytatni. Nyugalomba vonul és idejét és tehetségét egy nagyobb munkának szenteli, a vallásnak az etikához való viszonyát szándékszik tanulmányozni és megírni. Időközönként azonban, éppen mint a pár évvel ezelőtt visszavonult J. Estlin Carpenter, fog előadásokat tartani. Az *Upton* helyére a bölselem rendes tanárának Lawrence P. Jacks, M. A.-t hívták meg, ki a meghívást el is fogadta. A theol. akadémián jelenleg két külföldi tanuló van, egy indiai és egy japáni. Indiából: V. R. Shinde, B. A.; Japánból: Z. Toyosaki — kik most a második éven tanulnak.

Az unitarius kereszténység Japánban. Az unitarismus Japánban, a mint folyóiratunk egy korábbi füzetében is jeleztük, egészen újabb keletű mozgalom. 1889-ben jelentek meg először az amerikai unitarismus képviselői Japánban, s a következő évben Tokyóban már megalakult az első unitarius keresztény egyház. Azóta sikeresen foly az egyházalakítás munkája. Mac Cauley amerikai lelkész 1900-ban azzal a tudattal bucsuzhatott el Japántól, hogy nem hiába munkált, hogy az ügyet megnyugvással rábizhatja a benszülött japáni unitáriusokra. E jelenséget Toyosaki ifjú japán tudós azzal magyarázza, „hogy a japáni nép tizenöt évvel ezelőtt a vallási gondolkodásban nagy crisisen ment át. Addig megelégedett a kereszténység régibb formái-

val, de ekkor kezdett magasabb és észszerűbb vallásra vágyni. Az unitarius kereszténység épp ekkor jelent meg Japánban, a japániaiak ez ébredése, ez új aspiratiója korszakában és minthogy az ennek megfelelt, ebben van a magyarázata annak a bámulatos haladásnak, melyet az az utóbbi tizenkét év alatt 1890—1902-ig közöttünk tett. Az utóbbi pár év alatt sok befolyásos ember csatlakozott az unitárius egyházhoz, köztük *Shimada* Saburo, a parlament tagja s egy politikai nagy lapnak tulajdonosa.

Németországban az orthodox körökben nagy felindulást idézett elé az a felolvasás, melyet Delitzsch Friedrich, a jeles assyriológista, a „*Babylon és Biblia*“ szerzője Berlinben számos hallgató előtt a császár jelenlétében tartott. Delitzsch felolvasásában azt fejtegette, hogy a bibliában foglaltak maguk megczáfolják azt a régi nézetet, hogy a bibliai írók munkája egyenesen Isten mondása volna. Jób könyvében olyan helyek forduluak elő, melyek közel járnak az istenkáromláshoz. Salamon Énekek éneke a világi gyönyörök megéneklése. A szentiratok könyve egymáshoz nem hasonló, sőt egymástól egészen különböző irodalmi munkák összeszerkesztéséből állott elő. A felolvasáson a császáron és a császárnén kívül Berlin előkelő társasága s több kiváló protestáns lelkész volt jelen. Ez kétségtelenül bizonyítja, hogy Vilmos császár az orthodoxiától a szabadelvű kereszténység felé hajlik, mert másképp ily felolvasások tartásához alig járulhatna személyes részvételével. A mi Delitzsch nézeteit illeti, azok a szabadelvű keresztények előtt nem újak. A szabadelvűek már rég kifejezték, ha talán más szavakban is, a mit Delitzsch hirdet. A biblia nem egy kijelentés, hanem inkább az Istenről való egymás után jövő kijelentéseknek okmánya, a mely kijelentéseket kegyes emberek időről-időre „a saját bensőjükben találtak“. Mindnyájan elfogadhatjuk, hogy a bibliában és azon kívül, Isten mindig az emberben és az ember által jelentette ki magát. De Delitzschnek tisztelettel lehet adózni, hogy az assyr emlékek felkutatásával e nézeteknek történelmi hátterét még messzibb kiterjesztette. Természetesen, hogy nemcsak a keresztény, hanem a zsidó orthodoxok is sértést látnak ebben, mert Delitzsch megmutatta, hogy a zsidó vallásnak és intézményeknek több része assyr eredetre vihető vissza. Dr. Hildesheimer fel is hívja a németországi zsidóság központi előljáróságát, hogy foglaljon állást e támadással szemben. De mindez nem másíthatja meg, a mit Delitzsch napvilágra hozott.

A pápa és a biblia. A bibliamagyarázat kérdése már régi idő óta foglalkoztatja a római egyházat. Több körülmény kívánja azt,

hogy ez ügyben valamelyes megoldást hozzanak létre. XIII. Leo már néhány évvel ezelőtt elismerni látszott ennek a szükségét, valamint azt is, hogy az Inquisitio congregatioja és az Index congregatio nem alkalmasok ama tudományos kérdéseknek tárgyalására, melyek ma az írásmagyarázattal össze vanuak kötve. A párisi katolikus Institut tanára, Loisy abbé 1893-ban kinyilvánította, hogy a bibliában előjövő tudományi fogalmakat nem oldhatja meg csupán a theologus; azok a historikusra és kritikusra tartoznak. 1901-ben a pápa egy öttagu bizottságot nevezett ki, mely e tárgyban az Inquisitio és Index congregatiokat helyettesitse. E bizottság kezébe van letéve most Loisy abbé sorsa, s oly kérdéseknek a megoldása, hogy a katolikusok kötelesek-e elfogadni a teremtéskönyvének elbeszélését, s általán a bibliai elbeszéléseket, mint történelmi tényeket, és hogy a biblia ihletése egyetemes-e vagy határolt.

A reformkatholicismus és a hierarchia. E kérdéstről az egyik politikai lap a többek közt ezeket írja: *Schell*, a würzburgi professzor, *Ehrhard* volt bécsi, most freiburgi egyetemi tanár, a kit nemrég (valószínűleg ad audiendum) a Vatikánba hívtak meg. *Knöpfler*, *Schnitzer* és mások indították meg ezt az új reformatiot, melynek azonban egyházi ügyekben tapasztalt férfiak jóslata szerint gyorsan végének kellett szakadnia, ha csak az illetők nem akartak nyiltan elpártolni az egyháztól. Ehrhard, alig pár hete volt Rómában, járt a pápánál s a vége az lett, hogy „laudabiliter se subiecit“ Végének kellett szakadnia ennek a mozgalomnak, mely a 20-ik száz megtisztultabb catholicismusának akarta egyengetni az útját, mert az oly irányzat, melyet a konzervatív egyházi férfiak eleve is „liberális“-nak kiáltanak ki, biztos lehet a püspöki karnak kezdetben lappangó, később nyilt ellenállásáról s végül Rómáéról. Mióta IX. Pius a híres Syllabus kiadta, mely felsorolja korunknak nyolczvan lényegesebb tévelygését, a liberális theologus elnevezés nagyon gyanus a jámbor füleknek. Beavatott theologusok azonban még mást is mondanak. Azt, hogy a vatikáni zsinat óta a jezsuiták hatalma szinte mérhetetlenre nőtt, a gyűlöletük mind vehemensebb, különösen azon német theológia ellen, mely a német egyetemi tanárookban van megtestesülve.

A német theologiai fakultások a legkevésbé sem lelkesülnek azért az eszméért, hogy Jézus társaságát ismét beereszszék Németországba, sőt a fiatal papnövédeket óva intik a jezsuita-kultusztól. E belső momentumokhoz a múlt évben holmi jelentősebb események is járultak; jelentősek t. i. azok szemében, a kik nemcsak e szűkebb értelemben vett politikai kérdések iránt érdeklődnek. A bajor püspökök husvétkor, a poroszországiak pedig az őszszel bocsátottak ki gyanúsító pásztorleveleket. A ki még ezekből sem értett, az a rottenburgi püspök hallatlan stilusu pásztorleveléből tisztába jöhetett arra a véleményre nézve, melyet a német püspöki kar táplál a reformkatholicizmussal szemben. A reformerek körében azt hitték, hogy Róma nyugodtan fejlődni engedi a dolgokat, míg a talaj kellőleg előkészítve nincs a hivatalos, nyilvános elítélésre. A jezsuiták azonban ezt az utat

hosszadalmasnak találták s befolyásukkal pár hét alatt oda vitték a dolgot, hogy Rampolla a rottenburgi püspökhöz intézett hivatalos levelében Róma ítéletét oly szabatos formában tudatta az új mozgalomról, hogy most már szinte fölösleges az illetékes bibornoki kongregációknak az eljárása. A jezsuiták tehát győztek. A dolgok nyugodt szemlélője előtt azonban ez újabb bizonyítéka annak, hogy a katolicismus (a melyben a hivatalos római felfogás tekintetbe jöhet) lassankint lehántja kozmopolitikus karakterét és sorsát *identifikálja a romanizmussal, a vatikanizmussal*. A német elemnek legalább nem igen lesz helye ebben a fejlődésben. A „20. Jahrhundert“ azt kérdezi, hogy mi indította *Kepplert*, a rottenburgi püspököt arra, hogy az új mozgalmat és vezetőit a Kuriánál befeketítse, miután sem a dogmák, sem az egyházi morál ellen nem vétettek, sem az államot, sem az egyházat nem veszélyeztették. *Kepplerben* eleinte nagyon bizakodtak a reformerek, de később nemcsak rutul cserbenhagyta őket, hanem rottenburgi hírhedt szózatában azzal vádolta, hogy nem vallásban utaznak, hanem voltaképpen kulturában és politikában. A reformerek lapja ebből azt következteti, hogy *Keppler*, a besugó, a Vatikánt félrevezette, s ezért felelnie kell, mert ha a reformerek „nyilvánosan vétkező emberek“ is, de becsületes emberek.

Mitrovics Gyula † jan. 25-én. Sárospataki ref. theol. tanár s az utóbbi hat évben debreczeni lelkész volt. A ref. egyházban a szabadelvű iránynak egyik legkiválóbb képviselője. Ezt megmutatta önállóan megjelent egyházi beszédeiben és megmutatta abban, hogy Lang Henriknek, a schweitzzi szabadelvű prot. lelkésznek beszédeiből egy kötetet adott ki magyarban. Működésének javarésze Sárospatakra esik. Ott írta és adta ki fennebbi munkái mellett „Egyházi szónoklatánát“ is.

Lelkészváltozások. A felső-rákosi népes gyülekezet papjává a főtiszt. püspök úr *Varga Dénes* alsó-siménfalvi lelkészt nevezte ki, a ki Hódmező-Vásárhelyen kezdette a lelkészkedést. — Csókalfvára *Kelemen György* datki pap neveztetett ki. A még mindkét ifjú lelkésznek az új gyülekezetekben is sikert kívánunk.

Tudori fokozatot nyertek mult évi dec. 20-án a kolozsvári tudományegyetemen a jogtudományból: Költő Gábor, Költő J. földbirtokos fia; Mikó Lőrincz, Mikó Imre kir. ítélőtábl. bíró fia. Csakugyan a jogtudományból tettek nem rég szigorlatot és nyertek tudorságot: Zsakó Andor, Zsakó István kir. ítélőtábl. bíró fia; Benedek Miklós, Benedek J. birtokos fia — collegiumunk jeles és szolid növendékei. — *Képezdei tanári vizsgát* tett f. évi jan.-ban Budapesten Kovács Irén, Kovács János barátunk leánya.

Történeti adat. A K. Magvető 1902. évi utolsó füzeté 331-ik lapján egy felhívást közöl 1844-ről, mely szerint a *székely-kereszturi gymnasium* orgonájára kéregetés történt volna. A közölt felhívással a sz.-kereszturi unitárius ekklézsia orgonájára kéregettek. A gymn. orgonája, gyűjtés útján, a hatvanas években szerzetetett. Kontár munka volt s csak rövid ideig használtatott. Ma már nem is létezik. Sz.-Keresztur, 1903. jan. 7. *Sándor János*, gymn igazgató.

ARANYKÖNYV.

Az „Ezredéves Emlékalap“-ra tett kegyes adományok.

(26-ik közlemény.)

285. Jóvá irt kamat $\frac{1}{2}$ évre.....	176	kor 82 f.
286. Sándor Áron kadácsi lelkész.....	5	„ — „
287. Vas István h.-sztt.-péteri lelkész (3-szor) ...	5	„ — „
288. Báró P. Horváth Kálmán főgondnok (7-szer)	100	„ — „
289. Jóvá irt kamat $\frac{1}{2}$ évre.....	181	„ 48 „
Összesen.....	468	kor 30 f.
Az e.öbbi 25 közlemény összege.....	7080	„ 69 „
Együtt.....	7548	kor 99 f.

Ennyiből áll jelenleg ez az alap. Ha csak az időközi kamatokból is, még szépen felnevelhetjük. Remélem azonban, hogy még nem szükséges lezárnom az Aranykönyvet, hogy egy-két buzgó lélek még mindig akad, a kik az alap gyarapításához kegyes adományaikkal hozzájárulnak. S e tekintetben nem mulaszthatom el hálás köszönetemet nyilvánítani különösen Báró Horváth Kálmán főgondnok urnak, a ki a jelen közleményben foglalt 100 kor. kegyes adományával; eddig már összesen 1000 koronával volt szíves azt gyarapítani. Azt mondják a példa ragadás. Vajha e nemes példaadásnak is ily ereje lenne egyházunkban.

Kolozsvárt, 1903. februárius hó 4-én

FERENCZ JÓZSEF,
unitárius püspök.

Adakozások a Sepsi-Szent-Györgyön építendő unitárius templom-alapra.

(Tizenkilencedik közlemény.)

Barabás Elek hitrokon gyűjtőkönyvén.

Dombó: Unitárius egyházközség 2 k., Útő Lajos, József Dénes, Székely Sámuel 1—1 k. összesen: 5 k.

Ádamos: özv. Kovácsy Sándorné, Miklós István 2—2 k., Begyült gabona ára 1 k 20 f., Engi Mózsa, Egyházközség pénztára 1—1 k., Csegezi Tamás, Fehér János, Szöcs Lajos, Csomós Miklós, Vajna Lajos, Molnár János 60—60 fill., Keresztes Gábor 40 fill. összesen: 11 k 20 f.

Keresztény Magvető. 1903.